

105 yaşlı həmkarlar təşkilatı

Azərbaycanda yaradılmış ictimai təşkilatların tarixi, Bakıda neft sənayesinin inkişafı ilə bağlıdır. Bu ictimai təşkilatların bir hissəsi inqilabdan qabaq, bir hissəsi inqilabın baş verdiyi illər, bir qismi isə inqilabdan sonra yaranmışdır. Belə ictimai təşkilatlardan biri də Elm və Təhsil İşçiləri Həmkarlar İttifaqının (ETİHİ) sələfi olan “Maarif və Sosialist Mədəniyyəti İşçiləri Həmkarlar İttifaqı”dır. Bu günlərdə 105 illiyini qeyd etdiyimiz müəllim həmkarlar təşkilatı 1920-ci ilin iyununda Xalq Maarif Komissarlığı ilə əlaqələndirilərək yaradılmışdır. Səhərlər üzrə həmkarlar təşkilatlarının yaradılması onun üzvlərinin sırasında azərbaycanlıların sayının artmasına səbəb olmuşdur. 1920-ci ildə həmkarlar ittifaqının orqanı olan “Vestnik profsoyuznoqo dvijenio” və “Maarif işçisi” jurnalları həm yeni sahə həmkarlar təşkilatlarının yaranmasını motivləşdirə bildi, həm də ittifaq üzvlərinin sayının çoxalmasına səbəb oldu. 1920-ci ildə orta və ali təhsil müəssisələri müəllimləri, uşaq bağçaları, əməkdaşları, maarif və sosialist mədəniyyət işçilərinin həmkarlar ittifaqına daxil oldu. 1920-ci ildə Bakıda Həmkarlar İttifaqlarının I qurultayı keçirilib. Qurultay texniki-peşə təhsilinə, mədəni-maarif işinə xüsusi diqqət yetirirdi.

Azərbaycan SSR Maarif İşçiləri Həmkarlar İttifaqının ilk sədri olan Qori Müəllimlər Seminarıyasının məzunu Pənah Qasımov maarifçilik hərəkatının qabaqcıllarından idi. O, həmkarlar ittifaqlarının təsir imkanlarından, geniş xalq kütləsinin, şüuruna müdaxilə edə bilmək cəhdindən istifadə edərək savadsızlığın ləğvinə çox mühüm işlər görmüş, ilk redaktoru olduğu “Maarif işçisi” jurnalında həmkarlar təşkilatının pedaqoji işçilər arasında təbliğatını apara bilmişdir.

Pənah Qasımov Qori Müəllimlər Seminarıyasını 1905-ci ildə bitirmiş, Tiflis Aleksandr Müəllimlər İnstitutuna daxil olmuş və 1907-ci ildə təhsili başa vuraraq maarifçiliklə məşğul olmuşdur. P.Qasımov 1921-1928-ci illərdə Dərülmüəlliminin, 1929-cu ildə Ali Pedaqoji İnstitutunun və Azərbaycan Müəllimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunun direktoru işləmişdir. Birinci Türkoloji Qurultayın 5 katibindən biri olan Pənah Qasımov jurnalın redaktoru və Maarif İşçiləri Həmkarlar İttifaqının sədri olduğu illərdə xalqımızı başdan-başa savadlılar ölkəsinə çevriləcəyinə inanır, Həmkarlar Təşkilatları xətti ilə savadsızlığın ləğvinə öncül rol oynayırdı. P.Qasımov repressiya qurbanı olmuşdur. Axtarış zamanı evindən partiya bileti və həmkarlar bileti tapılmışdır.

Ümumiyyətlə, Müəllim Həmkarlar təşkilatı yaranışından savadsızlığın ləğvi, maarifçilik ideyalarının icrası və xalqın işıqlı gələcəyə aparılmasına xidmət etmişdir. Yaranışının ilk illərindən pedaqoji işçilərin maarif işçiləri həmkarlar ittifaqına cəlb edilməsi onlarda sosial şüurun inkişafına səbəb olmuş, idarəedici qabiliyyətlərinin aşkar edilməsi üçün ictimai zəmin yaradılmışdır.

Müəllim Həmkarlar Təşkilatı öz tarixi mis-siyasına uyğun olaraq iş günü, maddi təminat, əmək hüququ təhsilin səviyyəsinin yüksəlməsi məsələsini gündəlikdə saxlamış, fəhlələrə veriləcək təhsil naminə əməkhaqqı saxlanılmaqla iş günü maariflənmənin hesabına qısaldılmışdır. 1927-ci ilin aprelində Maarifçilik Assosiasiyası, Azərbaycan Həmkarlar İttifaqı Şurası Rəyasət Heyətinə fəhlə fakültəsinin dinləyicilərinin iş gününü qısaltmaq və maddi təminatın zəruriliyi barədə təkliflə müraciət etmişdi. Həmin ilin sentyabrında Azərbaycan Həmkarlar İttifaqı Şurası fəhlə fakültəsi dinləyiciləri üçün güzəştlər haqqında qərar verdikdən sonra dinləyicilər təhsil müddətində hər gün iki saat işdən azad olundu. İkinci kurs dinləyiciləri isə əməkhaqqı saxlanılmaqla işdən azad edildi. Fəhlə fakültəsi tələbələri içərisində azərbaycanlıların sayı artı. 1922-ci ildən 1927-ci ilədək fəhlə fakültələri respublikanın ali tədris müəssisələri üçün 907, o cümlədən 227 azərbaycanlı müdavin hazırlamışdır. Bu proseslərdə Həmkarlar təşkilatının əməli dəstəyi olmuşdur.

Maarif və sosialist mədəniyyəti işçiləri Həmkarlar İttifaqı Azərbaycan Xalq Komissarlar Sovetinin və Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin 1924-cü il 18 mart tarixli “Azərbaycan SSR əhalisi içərisində savadsızlığın ləğvi haqqında” qərarına əməl edərək 1924-1925-ci illərdə 11418 həmkarlar üzvünün savadsızlığını ləğv etmişdir. Savad məktəbində oxuyan fəhlələrin 8 saatlıq iş günü, əməkhaqqı saxlanılmaqla bütün təhsil müddətində iş günü 2 saat azaldıldı. Azərbaycan həmkarlar təşkilatı həm tarixi mis-siyasını yerinə yetirirdi, həm də maarifçilikdə həmkarlar təşkilatının dəstəyi ilə savadsızlığı ləğv edirdi.

Azərbaycanda həmkarlar təşkilatları yaran-dığı gündən komitələr təhsilə xüsusi önəm ver-mişdi. 1920-ci ildə Bakıda həmkarlar ittifaqları-nın I qurultayında texniki-peşə təhsilinə xüsusi diqqət ayrılmış və həmkarlar hərəkatının im-kanları bu istiqamətə yönəlmişdir. 1924-1925-ci illərdə Bakı şəhərində həmkarlar ittifaqının

Yarandığı gündən savadsızlığın ləğvi, təhsilə diqqət fəaliyyətinin əsas istiqamətlərindən olub

yerli bölmələrində həmkarlar ittifaqının işçiləri-nin iştirakı və yaxından köməyi ilə maarifləndir-mə kursları fəaliyyət göstərmiş və yerli əhalinin maarifləndirilməsində və savadsızlığın ləğvinə həmkarlar ittifaqı üzvləri fəallıq göstərmişlər. Xüsusilə, savadsızlığın ləğvinə həmkarlar təş-kilatlarının fəallığı çox yüksək olmuşdur. 20-30-cu illərdə savadsızlığın ləğvi ilə bağlı komi-tələrin nəzdində açılan kursların elanları bu gün də tarix arxivlərində durur. Və təkcə yerli komi-tələrin verdikləri elanların təhlili göstərir ki, bir ictimai təşkilat kimi həmkarlar təşkilatları zama-nında dövlətin sosial-siyasi sahədə fəaliyyətini və məsuliyyətini bölüşmüşdür.

1924-1925-ci tədris ilində 1233 savadsız-lığın ləğvətnə məntəqələrində 31775 nəfər təh-sil alırdı. Bu məntəqələrin əksəriyyəti yerli həmkarlar təşkilatlarının nəzdində yaradılmış-dır. Çoxlu sayda savadsızların olmasına və lazı-mi binaların olmamasına baxmayaraq həmkarlar təşkilatları çox böyük uğurlara imza atdı. Yara-dıldığı təşkilatlarda savadsızlığın müxtəlif yaş qrupları arasında ləğv edilməsi kimi səbir və təmkin tələb edən işin öhdəsindən müvəffəqiyy-ətlə gələ bildi. Savadsızlığın ləğvi, təhsilin sə-viyyəsi, peşə hazırlığı və cəmiyyətin təhsil-pe-şə sahəsində tələblərinin ödənilməsində həm-karlar təşkilatının fəallığı əmək bazarında tezlik-lə özünü göstərdi. İqtisadi tələbatdan doğan ixti-saslı fəhlə peşə qruplarının yaradılmasında fab-rik-zavod məktəblərində çalışan həmkarlar itti-faqı fəallarının yetərincə rolu olmuşdur. Bəzi hallarda həmkarlar fəalları təkcə savadsızlığın ləğvinə deyil, həmçinin onların müxtəlif peşə-ixtisaslarına yiyələnmələrinə fabrik-zavod məktəblərində bir vəzifə kimi öhdəsindən gəlir-dilər. Həmkarlar təşkilatları yerli komitə adı ilə sosial həyatın bütün səviyyələrinə, öz humaniz-mi, xeyirxahlığı, qayğıkeşliyi ilə daxil ola bil-mişdi. Bu illərdə 11418 həmkarlar üzvünün sa-vadsızlığı ləğv olunmuşdu.

Azərbaycan Həmkarlar İttifaqı Şurasının Rəyasət Heyətinə Maarifçilik Assosiasiyanın təklifi (iş gününü qısaltmaq və maddi təminatın zəruriliyi) və onun icrası tezliklə özünün müs-bət nəticələrini verdi. Birinci fəhlə fakültəsinin 209 tələbəsinə qarşı həmkarlar təşkilatının bu təklifindən sonra tələbələrə sayı 3046-ya çat-dı. Beləliklə, Həmkarlar təşkilatları cəmiyyətin inkişafında aparıcı rol oynamışdır.

1925-ci il Azərbaycan müəllimlərinin IV qurultayında həmkarlar ittifaqının yüksək vəzi-fəli nümayəndəsi İvanov Azərbaycan müəllim-lərinə müraciət edərək fəhlə və kəndlilərin itti-faqının möhkəmləndirilməsinə, mədəniyyətin, maarifin yüksəldilməsinə kömək etmələrini bir vəzifə kimi ortaya qoymuşdur. Həmçinin qurul-tayın gündəliyinə “Müəllimlər və həmkarlar hərəkatı” adlı məsələ salınmışdır. Orta və ali təhsil müəssisələrinin müəllimləri “Maarif və sosialist mədəniyyəti işçilərinin həmkarlar itti-faqında” təmsil olunurdular. Həmkarlar ittifa-qında təmsil olunmuş fəal həmkarlar üzvü olan müəllimlər həm savadsızlığın qısa zaman ərzin-də ləğvinə, həm də kadr hazırlığına yüksək töhfə verdilər.

Qeyd etmək istərdik ki, öz sələflərinin da-vamçısı olan ETİHİ bu gün də kadr hazırlığına, cəmiyyətin demokratikləşməsinə, ictimai mün-asibətlərin sosiallaşmasına, cəmiyyətin hər bir üzvünə qayğısını və xeyirxahlığını əsirgəmir. Əməkhaqqı, istirahət, münasir standartlara cavab verən iş yerlərinin yaradılması, əməkdaşların, sosial həyatının təşkili, sağlamlığının qayğısına qalmaqla yanaşı, həmkarlar üzvlərinin peşə və ixtisas hazırlığına və əmək bazarının tələbatla-rını nəzərə alaraq söylərinə yüksək qiymət ve-rir. Sağlam rəqabətin təmin edilməsi üçün orta məktəb, ali məktəb tələbələri arasında keçirilən idman yarışları, fənn olimpiadaları, istedadlı gənclərin cəmiyyətə təqdimi, müxtəlif adlı tə-ləbə təqaüdləri, “İlin peşəkar gənci” və s. bu kimi tədbirlərin təşəbbüskarı və maliyyə dəstə-yi olan ETİHİ RK cəmiyyətin inkişafı üçün büt-ün imkanlarından istifadə edir, bütövlükdə Azərbaycan cəmiyyətinin təhsilə, peşəyə olan marağını motivləşdirir.

Elm və Təhsil İşçiləri Həmkarlar İttifaqı Azərbaycan Həmkarlar təşkilatının tarixi uğurlarını hazırda da müvəffəqiyyətlə davam etdirir. Yeni formalaşmış Elm və Təhsil İşçi-ləri Həmkarlar İttifaqı Respublika Komitəsi həm ənənənin gözlənilməsinə, həm də onun müasir pedaqoji və sosial dəyərlərə yiyələ-nməsi üçün ardıcıl, davamlı layihələr həyata keçirir və respublika pedaqoji ictimaiyyəti arasında rəğbətlə qarşılanmaqdadır.

Misgər MƏMMƏDOV,
Azərbaycan Dillər Universiteti HİK-nin sədri